

I. В. Тимошенко, О. М. Нащекіна*

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,

*Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"

ІНСТИТУТИ ТА ІННОВАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ

© Тимошенко І. В., Нащекіна О. М., 2015

Охарактеризовано місце і роль інновацій у соціально-економічному розвитку України. Розглянуто інституційні основи інноваційного розвитку економіки. Проаналізовано напрями та форми взаємодії інститутів та інновацій. Визначено завдання вдосконалення інститутів в Україні як ключової умови та основи інноваційного розвитку країни.

Ключові слова: інститути, інновації, інноваційний розвиток, глобальний індекс інновацій, національна інноваційна система (НІС).

I. V. Tymoshenko, O. M. Nashchekina*

Kharkiv National University named after V. N. Karazin,

*National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

INSTITUTIONS AND INNOVATION: PROBLEMS AND MECHANISMS OF INTERACTION

© Tymoshenko I. V., Nashchekina O. M., 2015

The goal of this paper is to substantiate theoretical and methodological principles and practical tasks for the improvement and advancement of the system of societal institutions in the context of ensuring the innovative development of Ukraine.

Based on this goal, the following *research tasks* were formulated: to identify and characterize the place and role of innovations in the social and economic development of a country; to analyze directions and forms of interactions between institutions and innovations; to identify institutional foundations for innovative development of a society.

Conceptual unity of the study was ensured due to using both general and specific *methods of research*, including statistical sampling methods, conjoint analysis, content-analysis.

Under the conditions of deepening globalization and intensifying international competition, national innovation systems have transformed from a mainly internal factor of economic development to one of the most important determinants of international competitiveness of countries and a factor ensuring the strength of national security systems.

It is widely accepted in modern mainstream economic science, as well as in the society as a whole, that to solve their problems related to innovative development, both developing countries and transition economies must adopt institutional models which have proved to be successful in economically developed foreign countries, and first of all in those that occupy the top positions in global rankings of the world's most innovative countries (Switzerland, Great Britain, Sweden, Finland, the Netherlands, USA, Singapore, Denmark, Luxembourg, Hong Kong).

However, as global historical experience shows, the forms of innovations, directions of innovative development and evaluations of innovation implementation results are always determined by specific historical, cultural and institutional conditions created by a specific society, which can promote or impede innovative development. That is why, when declaring

the improvement of the national innovation system as a strategic direction of the development of Ukraine, one should take into account that, on the one hand, the creation and implementation of an effective national strategy of the innovative development require a profound rethinking of global historical experience through studies of meaning, place and role of innovations in the social-economic and cultural development of the society. On the other hand, it would be largely erroneous to borrow (or even worse to blindly copy) specific institutional models of a national innovation system and mechanisms of its functioning, which have proved to be progressive and effective in other countries under specific historical conditions of their development.

The practical adoption in Ukraine of imported from outside institutions supporting innovative development, which are common and work well in other countries, will be appropriate and worthwhile under the following conditions: first, if the feasibility and effectiveness of their adjustment to general cultural, socio-economic and institutional conditions in Ukraine can be proved; second, if prior to their adoption, a systematic evaluation of their advantages and possible consequences under the real life conditions for their implementation and subsequent use is made.

Key words: global innovation index, innovations, innovative development, institutions, national innovation system (NIS).

Постановка проблеми. Визначення місця і ролі інновацій в соціально-економічному і культурному розвитку суспільства, а також напрямів і механізмів їхнього впровадження є тими проблемами, пошук вирішення яких триває вже понад століття – як мінімум, починаючи з визначення самого поняття “інновація”, яке запропонував Й.-А. Шумпетер у своїй класичній праці “Теорія економічного розвитку”, що вперше вийшла у світ німецькою у 1911 році [2]. Разом з тим, і в сучасних умовах ці проблеми не втратили своєї актуальності як на рівні дослідження найзагальніших філософських і методологічних аспектів інновацій, так і у вирішенні проблем більш часткового характеру – таких, наприклад, як вибір критеріїв оцінювання ефективності інноваційних процесів або обґрунтування методів вимірювання впливу інновацій на формування людського капіталу суспільства. Пояснюється це зовсім не тим, що результати більш ніж столітнього досвіду дослідження цих проблем виявилися непереконливими або ж повністю втратили свою актуальність і вимагають принципового переосмислення у системі нових підходів і рішень. Річ у тім, що, як свідчить світова історія, всі форми інновацій, завдання і оцінки результатів від їхнього впровадження завжди визначалися тими конкретно-історичними культурними і інституційними умовами, які створювали для розвитку інновацій кожне конкретне суспільство і кожна конкретна держава. Тому, визначаючи сьогодні розбудову національної інноваційної системи (НІС) як стратегічний напрям розвитку України, слід враховувати те, що, з одного боку, розроблення і впровадження ефективної національної стратегії інноваційного розвитку неможливі без глибокого переосмислення всього світового історичного досвіду в дослідженнях змісту інновацій, їхнього місця і ролі в соціально-економічному і культурному розвитку суспільства. А, з іншого боку, було б глибокою помилкою намагатися запозичувати (або, тим більше, сліпо копіювати) конкретні інституційні моделі розвитку НІС та механізмів їх функціонування, які зарекомендували себе як прогресивні й ефективні для конкретних країн у конкретних історичних умовах їх розвитку.

Огляд останніх досліджень. Втім, як у сучасній стандартній економічній науці (mainstream), так і у суспільстві загалом, панує думка про те, що інноваційний розвиток є виключно позитивним соціально-економічним явищем, яке наразі зумовлює ключові напрями і завдання розвитку будь-якої країни світу. І це є підставою для подальшого висновку про те, що й ті країни, що розвиваються, й країни з перехідною економікою за основу вирішення своїх завдань у сфері інноваційного розвитку мають взяти саме такі інституційні моделі, що пройшли свою успішну апробацію за кордоном, у розвинених країнах – і, перш за все, у тих державах, що є лідерами у міжнародних рейтингах інноваційного розвитку (Швейцарія, Велика Британія, Швеція, Фінляндія, Нідерланди, США, Сінгапур, Данія, Люксембург, Гонконг – див. табл. 1, 2).

Таблиця 1

**Динаміка “Глобального індексу інновацій” (The Global Innovation Index)
в Україні та країнах світу – лідерах інноваційного розвитку, 2007–2014 рр. [5–11]**

Країна	2007 ранг зі 107 країн / значення з 7 балів	2008–2009 ранг зі 130 країн / значення з 7 балів	2009–2010 ранг зі 132 країн / значення з 7 балів	2011 ранг зі 125 країн / значення зі 100 балів	2012 ранг зі 141 країн / значення зі 100 балів	2013 ранг зі 142 країн / значення зі 100 балів	2014 ранг зі 143 країн / значення зі 100 балів
Україна	75/2,24	79/2,77	61/3,06	60/35,01	63/36,1	71/35,78	63/36,26
Швейцарія	6/4,16	7/4,73	4/4,82	1/63,82	1/68,2	1/66,59	1/64,78
В. Британія	3/4,81	4/4,82	14/4,42	10/55,96	5,61,2	3/61,25	2/62,37
Швеція	12/3,90	3/4,84	2/4,85	2/62,12	2/64,8	2/61,36	3/62,29
Фінляндія	13/3,85	13/4,57	6/4,66	5/57,50	4/61,8	6/59,51	4/60,67
Нідерланди	9/3,99	10/4,64	8/4,62	9/56,31	6/60,5	4/61,14	5/60,59
США	1/5,80	1/5,28	11/4,57	7/56,57	10/57,7	5/60,31	6/60,09
Сінгапур	7/4,10	5/4,81	7/4,65	3/59,64	3/63,5	8/59,41	7/59,24
Данія	11/3,95	8/4,69	5/4,72	6/56,96	7/59,9	9/58,64	8/57,52
Люксембург	16/3,72	17/4,37	15/4,38	17/52,65	11/57,7	12/56,57	9/56,86
Гонконг	10/3,97	12/4,59	3/4,83	4/58,80	8/58,7	7/59,43	10/56,82

Таблиця 2

**Динаміка інституційної складової (Institutions Pillar) “Глобального індексу інновацій”
(The Global Innovation Index) в Україні та країнах світу – лідерах інноваційного розвитку,
2008–2014 рр. [5–11]**

Країна	2008–2009 ранг зі 130 країн / значення індексу з 7 балів	2009–2010 ранг зі 132 країн / значення індексу з 7 балів	2011 ранг зі 125 країн / значення індексу зі 100 балів	2012 ранг зі 141 країни / значення індексу зі 100 балів	2013 ранг зі 142 країн / значення індексу зі 100 балів	2014 ранг зі 143 країн / значення індексу зі 100 балів
Україна	113/3,09	101/3,71	103/51,0	117 / 40,0	105/51,4	103/52,9
Швейцарія	4/6,10	7/5,99	5/92,6	13 / 88,0	16,87,3	16/87,6
В. Британія	12/5,55	17/5,65	16/86,4	9 / 90,4	14/88,4	13/88,6
Швеція	5/6,00	2/6,11	14/87,3	12 / 88,6	10/89,9	10/89,7
Фінляндія	1/6,19	6/6,06	10/89,2	6 / 92,8	2/95,3	1/95,3
Нідерланди	13/5,53	12/5,84	13/87,5	11 / 88,7	6/92,8	5/93,3
США	17/5,40	18/5,55	15/86,5	17 / 85,1	17/86,0	17/86,2
Сінгапур	2/6,14	1/6,16	9/90,4	8 / 92,5	7/92,2	6/92,8
Данія	3/6,14	4/6,08	1/94,2	1 / 95,3	1/95,3	4/93,6
Люксембург	9/5,68	8/5,98	11/88,3	19 / 83,8	19/83,5	20/82,9
Гонконг	18/5,38	3/6,09	4/92,8	7 / 92,6	9/90,8	8/91,4

Віддзеркаленням цієї позиції за своїм змістом, по суті, є і вся сукупність існуючого в Україні нормативно-правового масиву (законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, внутрішньо-відомчих нормативних правових актів, а також локальних нормативно-правових актів), що має регулювати систему пов'язаних з інноваційним розвитком країни суспільних відносин (Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: Закон України від 16.07.1999 № 991-XIV; Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України від 11.07.2001 № 2623-III; Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40-IV; Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 16.01.2003 № 433-IV; Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14.09.2006 № 143-V та ін.).

Цілі статті. Вважаємо, що в сучасних умовах ці теоретичні погляди і нормативні документи потребують суттєвого перегляду, вдосконалення і розвитку. Отже, було обрано предмет (взаємодія інститутів та інновацій) і головне завдання цієї публікації (розкрити роль і значення інститутів суспільства у розвитку національної інноваційної системи).

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи зазначену проблему, ми будемо спиратися на результати, які були отримані нами у дослідженнях проблем інституційного розвитку України та зарубіжних країн [14–16], виходячи з того, що взаємозв'язок інновацій та інститутів можна описати за допомогою обґрунтованої нами загальної моделі інституційного розвитку, що є адекватною як для мікро-, так і для макrorівнів інституційного аналізу розвитку НІС [1, с. 217–228]. Припустимість такого підходу здається нам цілком виправданою. Вважаємо, що результати виконаних нами емпіричних досліджень достатньо переконливо свідчать на його користь. А, крім того, його доцільність і перспективність підтверджують також дані інших сучасних досліджень, що реалізуються в контексті інституційного аналізу економіки [див., напр., 4, 12, 13].

Отже, яку роль відіграють інститути у розвитку НІС і як вони впливають на результати її функціонування?

“Національна інноваційна система (НІС) являє собою систему, що складається з таких елементів: а) установи в системі освіти та професійного навчання, в стінах яких створюються знання; б) існуюча макроекономічна і нормативна база, зокрема заходи торговельної політики, що впливають на просування технологій; в) інноваційні підприємства та мережі підприємств; г) адекватна комунікаційна інфраструктура; а також д) інші фактори, такі як доступ до глобальних джерел знань і певні ринкові умови, що сприяють впровадженню інновацій” [3, с. 24–25].

Якщо порівнювати НІС країн, які за результатами міжнародних порівняльних досліджень демонструють найкращі у світі результати інноваційного розвитку (Швейцарія, Велика Британія, Швеція, Фінляндія, Нідерланди, США, Сінгапур, Данія, Люксембург), то виявляється, що хоча вони й мають деякі спільні ознаки, за більшістю своїх принципових характеристик НІС цих країн суттєво відрізняються між собою [1, с. 32–40, 427–457]. Проте, хоча ці країни й мають забагато відмінностей, необхідно підкреслити принаймні дві найважливіші характеристики, що, на думку авторів, є спільними для них:

- по-перше, інноваційний розвиток кожної з країн відбувається саме на системних засадах, тобто завдяки гармонічній єдності всіх головних елементів НІС: закладів освіти, наукових установ, інноваційних підприємств, інформаційної і комунікаційної інфраструктури;

- по-друге, кожній країні вдалося обґрунтувати і втілити на практиці таку систему інститутів інноваційного розвитку (нормативна база) і таке зовнішнє інституційне середовище, які створили у суспільстві загальні умови для формування і відтворення попиту на продуктивний тип знання і стимулювали динамічний розвиток НІС загалом. Безпосереднім наслідком цього було те, що всім цим країнам вдалося поєднати і гармонізувати в своїх специфічних умовах вирішення трьох головних проблем: покращувати здоров'я своїх громадян, підвищувати їхню освіченість та зміцнювати їхній матеріальний добробут.

Найважливіший практичний висновок, який випливає з цього, полягає у тому, що практичне впровадження конкретних форм управління інноваціями або, наприклад, механізмів фінансування стартапів, що набули поширення в інших країнах світу, доцільне і має сенс тільки за тих умов, якщо, по-перше, попередньо буде здійснено системну оцінку їхніх переваг і наслідків в контексті реальних умов використання, і, по-друге, буде доведено можливість і ефективність їхньої адаптації (приспосовування) до загальнокультурних, соціально-економічних і інституційних умов країни-реципієнта.

Здійснені нами на основі даних міжнародних досліджень інноваційного розвитку розрахунки дають змогу дійти висновку про те, що за багатьма своїми кількісними характеристиками частка з елементів НІС України або випереджає, або знаходиться на рівні НІС найбільш розвинених країн світу [1, с. 32–40, 427–457]. Наприклад, загальний контингент студентів українських вишів становить близько 1,5 % світової чисельності студентів, і за цим показником Україна посідає 10 місце у світі, поступаючись лише Китаю, США, Індії, Російській Федерації, Бразилії, Індонезії, Японії, Ірану і Республіці Корея. А якщо порівнювати масштаби охоплення молоді вищою освітою, то за цим показником Україна випереджає переважну більшість країн світу з найрезультативнішими освітніми системами. Втім, як свідчать результати авторських розрахунків, узагальнюючі якісні характеристики розвитку вітчизняної освіти суттєво відставали і продовжують відставати від динаміки кількісних показників її розвитку.

Очевидно, що результати міжнародних порівняльних досліджень, незважаючи на їхню значущість, дають можливість визначити лише окремі і фрагментарні характеристики стану НІС України, і потребують суттєвого доповнення, уточнення і деталізації за результатами національних статистичних спостережень інноваційного розвитку. Втім, вони дають змогу визначити принципові характеристики і перспективні напрями подальшого розвитку і вдосконалення НІС.

Фундаментальною основою розроблення і реалізації національної стратегії інноваційного розвитку в умовах глобалізації і загострення міжнародної конкуренції має бути інституціоналізація загальних принципів оптимізації розподілу обмежених інтелектуальних, трудових, матеріальних і фінансових ресурсів суспільства між головними складовими НІС: закладами освіти, науковими установами, інноваційними підприємствами та організаціями інформаційної і комунікаційної інфраструктури.

Якщо в суспільстві відсутнє уявлення про стратегічні цілі та орієнтири розвитку НІС, інституційна модель її розвитку формується стихійно і, відповідно, обмежені інноваційні ресурси суспільства використовуються вкрай неефективно. За цих умов спроби інтеграції НІС в міжнародний інноваційний простір позбавляються системної основи, не мають під собою економічного обґрунтування і призводять до механічного запозичення зарубіжного досвіду інституційного проектування, що в одних випадках позбавляє імпортовані ззовні інститути їхньої дієвості, в інших – перетворює їх з факторів регулювання соціальних відносин на деструктивні чинники розвитку НІС.

Вивчення інновацій в контексті нової інституційної економіки суттєво поширює і вдосконалює економічний аналіз інноваційних систем, зокрема дає змогу: визначити зміст і роль формальних і неформальних інститутів у формуванні і розвитку НІС; проаналізувати вплив інститутів на регулювання відносин, що складаються між головними суб'єктами інноваційної системи і визначити пов'язані з дією інститутів ефекти, здобутки і витрати; дослідити інституційні форми координації розвитку НІС з динамікою ринку праці і розвитком суспільства загалом.

З позицій НІЕ, загальною основою розвитку інновацій є інститути: правила і норми поведінки акторів НІС в поєднанні з механізмами, що забезпечують їхнє виконання (механізми контролю за їх дотриманням і санкції до їх порушників). Впливаючи на економічні інтереси суб'єктів НІС як зовнішні спонукальні мотиви – позитивні і негативні стимули – інститути в одних випадках налаштовують суб'єктів на певні дії, в інших – унеможливають певні дії і моделі поведінки. Дія і спрямованість інститутів НІС можуть бути протилежними – створювати стимули для інноваційного розвитку або, навпаки, гальмувати прогрес. Основу цих розбіжностей задає специфіка чинної у суспільстві системи економічних інтересів і особливості її реалізації; вона визначається тим, наскільки державі вдалося забезпечити реальні умови для створення в НІС життєздатних і ефективних коаліцій інтересів її акторів, сформувати в суспільстві механізми для реального представництва різних груп інтересів у сфері інституційного проектування, а також для можливості здійснення ними контролю за реалізацією своїх прав.

Взаємодія НІС з загальним розвитком суспільства здійснюється через інституційні механізми їхнього взаємного впливу. З одного боку, НІС має виконувати певне соціальне замовлення суспільства, яке через систему своїх інститутів доводить до НІС свій попит на конкретні форми і напрями розроблення інновацій, а також налаштовує НІС на відтворення того загального типу знання, який є суспільно затребуваним – продуктивний (позитивний) або непродуктивний (перерозподільний). З іншого боку, сама НІС через інститути здійснює зворотний вплив на суспільство загалом – стимулює або обмежує попит з боку суспільства на окремі види інновацій через їхню пропозицію, а також формує у суспільстві загальне ставлення до інноваційного розвитку країни і його конкретні напрями.

В системі інститутів, що впливають на інноваційний розвиток суспільства, особливу роль відіграють економічні інститути, об'єктом безпосереднього впливу яких є економічна поведінка суб'єктів НІС – поведінка, що спрямована на максимізацію їх власних функцій корисності через

участь у виробництві, розподілі, привласненні і перерозподілі інтелектуальних, матеріальних, фінансових та інших ресурсів і результатів функціонування НІС.

Головними характеристиками впливу інститутів на суспільні відносини є дієвість і якість. Дієвість визначає, наскільки міцною є сила впливу того чи іншого інституту на поведінку суб'єктів в інноваційній системі; ця ознака інститутів є позитивною і абсолютною. На відміну від дієвості, поняття “якість інститутів” є нормативним і відносним. Воно відбиває панівні в суспільстві уявлення про цілі, завдання та функції розвитку інноваційної системи, віддзеркалює усталені в соціумі оцінки і стереотипи громадської думки стосовно соціальної справедливості її устрою і функціонування.

Висновки. В умовах поглиблення процесів глобалізації і зростання міжнародної конкуренції національні інноваційні системи перетворилися із переважно внутрішнього фактора розвитку на один із найважливіших чинників формування міжнародної конкурентоспроможності держав і забезпечення міцності їхніх систем національної безпеки.

Незважаючи на наявність спільних завдань інноваційного розвитку, кожна з країн світу має визначити і обґрунтувати свою власну стратегію інноваційного розвитку, яка відбиває особливості і специфіку її конкретно-історичного культурного контексту.

Це потребує узагальнити досвід розвитку НІС, що існують наразі у світі, і визначити перспективи і обмеження його використання в Україні; сформулювати першочергові завдання, які є найперспективнішими та плідними щодо їхньої теоретичної значущості і практичної цінності у вирішенні сучасних проблем розвитку і вдосконалення НІС України.

Практичне впровадження в Україні імпортованих ззовні інститутів інноваційного розвитку, що набули розповсюдження і добре зарекомендували себе в інших країнах світу, доцільне і має сенс лише за тих умов, якщо, по-перше, буде доведено можливість і ефективність їхньої адаптації (пристосування) до загальнокультурних, соціально-економічних і інституційних умов України, і, по-друге, якщо попередньо буде здійснено системне оцінювання їхніх переваг і наслідків у контексті реальних умов впровадження і використання.

Визначені і обґрунтовані нами теоретико-методологічні і емпіричні аспекти дослідження проблем розвитку і вдосконалення НІС України потребують подальшого розвитку і практичного втілення, зокрема через вдосконалення норм права, що передбачає приведення їх у відповідність з реальними економічними процесами, які відбуваються в інноваційній системі держави, усунення недоліків, пробілів і колізій сучасного законодавства України.

1. Тимошенко І. В. *Інституційні основи розвитку системи освіти: монографія* / І. В. Тимошенко; Хар. укр. акад. – Х. : Вид-во НУА, 2013. – 568 с. 2. Becker M. C. Schumpeter 1911: *Farsighted Visions on Economic Development* / Markus C. Becker, Thorbjorn Knudsen // *The American Journal of Economics and Sociology*. – 2002. – Vol. 61, № 2. – P. 387–403. 3. *Constructing Knowledge Societies: New Challenges for Tertiary Education*. – Washington, DC: The World Bank, 2001. – XXXI, 204 p. 4. *Development and Modern Industrial Policy in Practice: Issues and Country Experiences* / Ed. by Jesus Felipe. – L.: Edward Elgar Pub., 2015. – 432 p. 5. *The Global Innovation Index 2007* [Electronic resource]. – 2007. – Mode of access: <https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/gii-2007-report.pdf>. – Title from a screen. 6. *The Global Innovation Index 2008-2009* [Electronic resource]. – 2009. – Mode of access: <https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/gii-2008-2009-report.pdf>. – Title from a screen. 7. *The Global Innovation Index 2009-2010* [Electronic resource]. – 2010. – Mode of access: <https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/gii-2009-2010-report.pdf>. – Title from a screen. 8. *The Global Innovation Index 2011. Accelerating Growth and Development* [Electronic resource]. – 2011. – Mode of access: http://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/gii-2011_report.pdf. – Title from a screen. 9. *The Global Innovation Index 2012. Stronger Innovation*

Linkages for Global Growth [Electronic resource]. – 2012. – Mode of access: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/economics/gii/gii_2012.pdf. – Title from a screen.

10. *The Global Innovation Index 2013. The Local Dynamics of Innovation [Electronic resource]. – 2013. – Mode of access: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/economics/gii/gii_2013.pdf. – Title from a screen.*

11. *The Global Innovation Index 2014. The Human Factor in Innovation [Electronic resource]. – 2014. – Mode of access: <http://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/GII-2014-v5.pdf>. – Title from a screen.*

12. *Public Procurement for Innovation / Ed. by Charles Edquist, Nicholas S. Vonortas, Jon Mikel Zabala-Iturriagagoitia, and Jakob Edler. – L.: Edward Elgar Pub., 2015. – 352 p.*

13. *Swann G. M. P. The Economics of Innovation / G. M. Peter Swann. – L.: Edward Elgar Pub., 2009. – 320 p.*

14. *Timoshenkov I. V. Costs of Exchange in Ukraine [Electronic resource] / Igor V. Timoshenkov, Olga N. Nashchekina // Institutions and Economic and Political Behavior: (8th Annual Conference of the International Society for New Institutional Economics. Papers), Tucson, Arizona, USA, September 30–October 3, 2004 / The International Society for New Institutional Economics. – Tucson, 2004. – 1 CD. – Title from a container.*

15. *Timoshenkov I. V. General Models of Organizational Strategy in the Economy of Ukraine [Electronic resource] / Igor V. Timoshenkov // (3rd ERC / METU International Conference in Economics. Abstracts). Ankara, Turkey, September 8–11, 1999 / Economic Research Center ; Middle East Technical University. – Ankara, 1999. – 1 CD. – Title from a container.*

16. *Timoshenkov I.V. Transaction Governance and Contractual Relations in a Transition Economy: The Case of Ukraine [Electronic resource] / I. V. Timoshenkov, Olga N. Nashchekina // Institutions and Economic Performance: (6th Annual Conference of the International Society for New Institutional Economics. Papers), Cambridge, Massachusetts, USA, September 27–29, 2002 / The International Society for New Institutional Economics. – Cambridge, 2002. – 1 CD. – Title from a container.*